

Nález domu U věže

JOSEF MAYER — JANA VODIČKOVÁ

V roce 1966 musilo dojít k naplnění důsledků, které přináší dlouhodobé naprosté zanedbávání údržby domů a které postihlo památkově chráněný objekt čp. 784/I v Haštalské čtvrti. Tyto důsledky, to jest demolici historické hmoty větší části domu s uvedeným popisným číslem, ohlašovalo již vzepření dvorního nároží, patrné na fotografii, publikované v roce 1945 v knize Gézy Včeličky a pořízené v roce 1935.¹ Památková hodnota tohoto domu byla však značná a spočívala v několika rovinách. Především se dům uplatňoval ve velmi malebné a pro tuto oblast příznačné konfiguraci svým rozložením hmot a půdorysnou situací svého rozlehlého areálu. Jeho kulisa přispívala k zmírnění konfliktu mezi starou historickou zástavbou, která ještě zbyla v okolí kostela sv. Haštala a v sousedství Anežského kláštera, a příliš vysokou hladinou novostaveb, nebezpečně se sem přibližujících od Revoluční třídy. Také širší vztahy k uliční síti Starého i Nového Města, které vyjadřují velmi starý původ komunikací v této oblasti, zdůrazňující vysokou hodnotu tohoto objektu z hlediska historického urbanismu. Rozbor historických pramenů a četné nejasnosti v jejich aplikaci na jednotlivé dosud zachované nebo známé objekty naznačoval, že hloubkový průzkum může odkrýt zajímavá zjištění, která poodhrnou clonu dávné minulosti pražského osídlení. Závažnou okolností je také rozsah parcely a její nepravidelné uspořádání, které vykazují některé analogie s jinými rozlehlými parcelami v historickém jádru Prahy. Ze všech těchto důvodů požadovalo proto Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody provedení hloubkového záchranného průzkumu v demolované části domu čp. 784/I, a třebaže průzkum probíhal za ztížených podmínek zimní nepohody a při ohrožení pracovníků Střediska rozrušením objektu a také současně probíhajícími demoličními pracemi, přinesl tento průzkum za pomoci dělníků Pražského stavebního podniku velmi pozoruhodné výsledky, jež vyžadují ovšem ještě doplnění archeologickým průzkumem nezastavěné plochy parcely.

Při pohledu z Haštalského náměstí zaujala pozornost zaoblená část průčelí západního křídla o jednom patře, stáčející se do ulice Řásnovka, v níž se zalamovalo směrem východním a pak směrem na sever, souběžně s osou ulice. K tomuto jednopatrovému křídlu se v ulici Řásnovka připojuje dvoupatrový objekt, který se přimyká k hranici parcely čp. 781/I, s níž sousedí pokračování křídla tohoto objektu, směřujícího k východu. V této části, jež sousedí, jak naznačeno s jižní hranicí domu čp. 781/I, zachoval se gotický sklep, který zjistil již D. Líbal ve své práci pro Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. V době před demolicí byla parcela do ulice Za Haštalem uzavřena jižním křídlem k němuž se připojovaly nejmladší budovy dílen, vytvářející

¹ Géza Včelička, *Pražské tajemství*, Praha 1945.

nároží do takzvaného Haštalského plácku, slepě ukončujícího uvedenou ulici. Plán demolice počítal se dvěma etapami demoličních prací. V první etapě bylo proto započato s hloubkovým průzkumem v jižní a jihozápadní části objektu, jak to vyžadoval demoliční plán.

Hloubkový průzkum započal sondáží omítek. Prvním jeho kladným výsledkem bylo prokázání skutečné existence středověkého zdiva na severní fasádě mezi zálomem ulice Řásnovka a počínajícím ohybem uliční čáry směrem k chóru kostela sv. Haštala. Toto zdivo, u něhož se již dříve předpokládal gotický původ,² je z lomové opuky větších rozměrů. Rozměry této zdi jsou vymezeny ustupujícím lícem fasády 1. patra a nárožím zpevněným několika opracovanými kvádry, jež bylo zjištěno další hloubkovou sondou. Po odstranění omítek se ukázal na některých kamenech této zdi zachovaný nátěr narůžovělé barvy, který přecházel také na kvádrové armování nároží, jež později zaniklo pokračováním zakřivené obvodové zdi. V levé části této obvodové zdi byl zjištěn dodatečně zazděný vjezd s přímým nadpražím z trámů. Tento vjezd naznačoval již půdorys přízemí, kde oproti nápadné síle uvedené středověké zdi z lomové opuky byla zevnitř patrna výrazná pravoúhlá nika. Další sonda, která měla ověřit, zda jde o budovu či zalomující se ohradní zeď, byla provedena v podlaže místnosti za uvedenou středověkou zdí a setkala se rovněž s úspěchem. Přibližně jeden metr pod podlahou se objevila klenba z cihel formátu $27 \times 14 \times 5,5$ cm.

Proražením této klenby dosud neznámého sklepního prostoru jsme získali přístup do dvou místností oddělených od sebe příčkou s okénkem. Podrobnější ohledání sklepních prostor ukázalo, že je to kdysi jednotná prostora, původně zaklenutá valenou klenbou z lomového kamene jen zčásti zachovanou, o vrcholnici severojižního směru. Valená klenba v prostoru přiléhající k ulici Řásnovka má naopak vrcholnici východozápadní a jak již bylo řečeno, byla vyklenuta z cihel. Pozůstatky klenebních patek v této prostoru na západní a východní zdi prozrazují, že cihelná klenba nahradila část starší klenby, zachované v sousední místnosti, již odděluje příčka, zřejmě současná s mladší cihelnou klenbou.

V jižní čelní zdi původního sklepního prostoru se rýsovaly dvě svislé spáry a segmentový záklenek z jedné řady cihel o rozměrech $28 \times 12,5$ — $13 \times 7,5$ —8 cm. Sonda tu zjistila vchod široký asi 140 cm a vysoký 180 cm od původní úrovně podlahy. Vchod byl dodatečně zazděn lomovým zdivem z částečně opracovaného materiálu střední velikosti. Právě ostění vchodu se nezachovalo a také část valené klenby k němu přiléhající je značně narušená. Značná vlhkost způsobila, že se nezachovaly typické otisky bedněné konstrukce, na níž byla klenba sklenuta, a že pojivo ve spárách se do značné hloubky vydrolilo. V plášti klenby se uplatňuje dvojice protilehlých výsečí vyklenutých nad okny, která jsou osazena v západní i východní boční stěně. Výseč nad východním oknem je dodatečně opravena pomocí cihel těchže rozměrů jako je novější valená klenba za příčkou severní části místnosti. Okna jsou obdélná, zakončená segmentovým obloukem vyklenutým z cihel s rozměry jak uvedeno u mladší cihlové klenby. V ostění oken se vedle cihel novějšího typu vyskytují také cihly středověkých rozměrů. Okna, jež byla

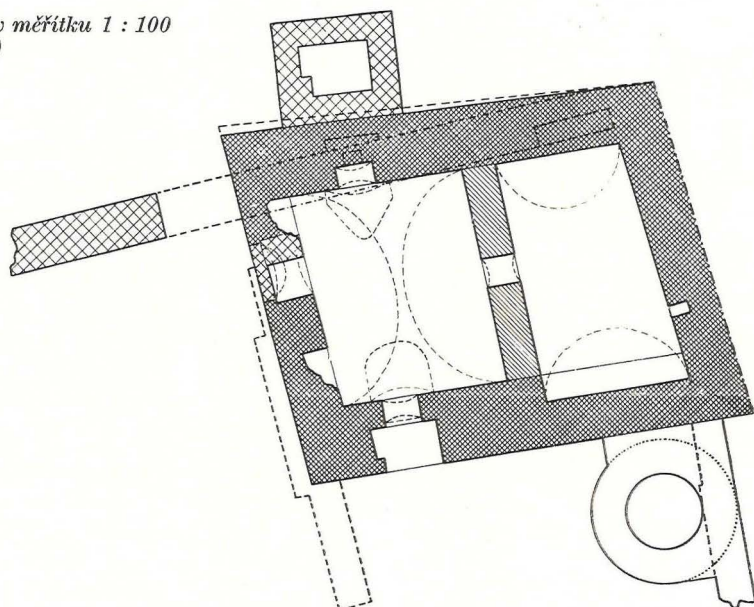
² D. Líbal, Uměleckohistorický a povrchový archeologický průzkum Anežskohaštalské čtvrti, 1954, stránka 66. (Rukopis).

tedy dodatečně upravována, jsou na původních místech, jak tomu nasvědčují výseče v kamenné klenbě. Západní okno bylo dodatečně zazděno tak, že se vytváří vpadlé pole, z jehož horní části vede šikmo nahoru šachtovitý otvor. V severní čelní stěně původního prostoru je zachována takzvaná schrána ve zdi, pravoúhlého tvaru o rozměrech 37×37 cm a hloubce 50 cm. Další schrána byla pravděpodobně v protější čelní stěně, byla však dodatečně narušena. Pod schránou v severní zdi se ve zdivu rýsuje odlehčovací oblouk z plochých a dlouhých kusů lomového kamene. Místo pravé části oblouku se uplatňuje cihlokamenné zdivo související nepochybně s vybudováním kanálku, o němž se ještě dále zmíníme. Těsně pod obloukem odlehčovacího záklenku zjistila sonda sílu zdi severního čela prostoru v šíři 130 cm. Na původní úrovni sklepní prostory se vytvořily různě silné nánosy s rozdílnou strukturou vrstev. Nejsilnější nános byl zjištěn v severovýchodním rohu původní prostory. Zvláště nápadná byla vrchní asi 20 cm mocná vrstva, která se vyskytovala rovnoměrně v té části prostory, jež je zaklenuta cihlovou klenbou, kdežto pod starší klenbou kamennou byla zjištěna jen v slabších nánosech, a to především tam, kde došlo k opravě klenby cihlami. Z toho lze usuzovat, že jde o zbytky dřevěné konstrukce, použité k vybudování cihelné klenby v severní části a v souvislosti s opravami starší klenby kamenné. Tato konstrukce nebyla zřejmě odstraněna a ztrouchnivěla. Dalšími sondami v nánosových vrstvách, které narůstaly směrem k severovýchodnímu koutu původní prostory, byl okdrys kanálek, který vyústoval šikmým spádem pečlivě vydlážděným pálenými dlaždicemi o rozměru $20 \times 20 \times 2,5$ cm. V prostoru dodatečně zaklenuté cihlovou klenbou jsme našli další mohutnou vrstvu se značným množstvím kamenů větších rozměrů, což dokládá příčinu stavebních změn vyvolaných zřejmě zřícením části původní valené klenby. Pod původní klenbou byla spodní vrstva promísená valouny a oblázky spolu s množstvím keramických střepů a zvířecích kostí. Pak následovala vrstva šterkopísku, s výjimkou severovýchodní části původní stavby, kde byl zjištěn jemný písek. Toto nestabilní podloží odůvodňuje odlehčení zdiva vyklenutím oblouku v severní stěně, o němž jsme se již zmínili. Původní úroveň podlahy lze určit podle výstupků zdiva, jež jsou patrné na stěnách, z nichž vyrůstá starší valená klenba. Základová spára probíhá v hloubce průměrně 90—100 cm od úrovně původní podlahy, určené zmíněnými výstupky a snižuje se v místech měkkého písčitého podloží v severovýchodní části o další 1 m.

Poznatky zjištěné pomocí uvedených sond vedou nepochybně k závěru, že jde o původně jednotnou prostor, kdysi přízemní a nepodsklepenou, jejíž zdivo má stejný charakter jako část zdi nad severní čelní stěnou, která patří tedy I. patru. Take shodný charakter malty s jemným zrněním a s převažující složkou hlinitého charakteru vede k témuž závěru.

Další sondy měly poznat vnější plášť objektu. Sondy byly vedeny na západní, jižní a východní straně objektu. Severní obvodové zdivo pod terénem ulice Řásnovka zůstává zatím nepoznáno, neboť hrozilo nebezpečí, že by sonda narušila starou inženýrskou síť, jejíž situování nebylo možno zjistit. Tyto sondy prokázaly, že jde o objekt izolovaný, jednotraktový, k němuž patří ještě různé fragmenty zdiva včetně vyzděné studny. Byl zjištěn vzhled vchodu v jižní obvodové zdi popsaného objektu také z vnější strany. Na rozdíl od segmentového záklenku uvnitř je vchod zakončen půlkruhovým obloukem z jedné řady vazákových cihel téhož formátu. Průrazem narušené zazdívky

*Půdorys raně gotického domu v měřítku 1 : 100
(Zaměřil a zakreslil K. Kibic)*

	PRVNÍ STAVEBNÍ ETAPA		TŘETÍ STAVEBNÍ ETAPA
	DRUHÁ STAVEBNÍ ETAPA		TŘETÍ STAVEBNÍ ETAPA V NADHLEDU
	DRUHÁ STAVEBNÍ ETAPA V NADHLEDU		STUDNA S PŘILEHLÝM KLASICISTNÍM ZDÍVEM

vhodu byla zjištěna síla jižní obvodové zdi 125 cm. Síla východní boční zdi je 175 cm, přibližně stejně silná je také západní zeď. Jejich síla je zřejmě určena funkcí obou zdí, na nichž spočívají klenební patky. Sondy na zjištění základové spáry při západní a jižní zdi zjistily, že základy západní stěny byly zbudovány na kótě 186,07 m baltského systému. Výška dochovaného zdiva je v severní části západní zdi 288 cm. Dalšími sondami bylo nepochybně zjištěno, že starší dům byl velmi výrazně pozměněn ještě ve středověku. Lze hovořit o částečném zániku prvního patra, z něhož do dalších vývojových fází přešla jenom jeho severní obvodová zeď. Současně došlo i k zvýšení úrovně terénu, čímž přízemí domu se dostalo zcela pod novou terénní úroveň. Na ostatních třech obvodových zdech popisovaného domu, bylo totiž zjištěno mladší zdivo, které nerovnoměrně navazuje na zdivo starší a výrazně přesahuje na jeho líc na jihovýchodním nároží až o půl metru. I když tato stavební etapa se plně nezachovala, poznáváme ji bezpečně na západní a jižní stěně na fragmentech zdí vysokých v některých částech až

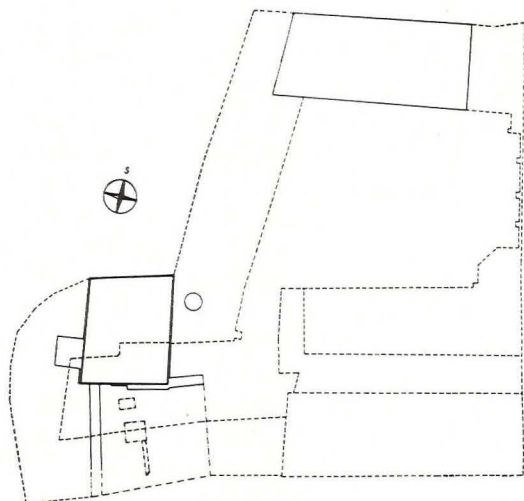
50 cm. Zřejmě v souvislosti s uvedenými stavebními změnami byly provedeny i zjištěné zazdívky původního vchodu a zřejmě také západního okna. Nový vchod do sklepní místnosti byl pravděpodobně upraven z východního okna. V úrovni nástavby se připojuje u zazděného západního okna přibližně pravoúhlý přístavek, v němž byl nalezen fragment nevysokých stupňů, sestupujících směrem k budově, které byly pokryty dlaždicemi o rozměrech $20 \times 20 \times 4,5$ –5 cm. Tytéž dlaždice spolu s cihlami o rozměrech $16 \times 5 \times 25$ –26 cm tvoří zbytky podlahy, nalezené v jižní části budovy nad sklepem.

Zdivo uvedeného přístavku z lomového kamene je menšího formátu, pečlivě zděné se zlomkem cihly vysoké 8 cm. Malta je šedobílá, jemně zrnitá se zrnky nevyhašeného vápna. Shodná svým charakterem je také zeď, která navazuje při jihozápadním nároží na popsaný dům a pokračuje směrem k jihu až k obvodové zdi klasicistního domu, který tvoří hranici areálu do ulice Za Haštalem. Tato zeď v místech styku s jihozápadním nárožím popisovaného domu, zjištěná 50–60 cm pod dnešní úrovní dvora, je v délce 1,8 m pouze jakousi spojkou sahající pod zachovanou úroveň³ do hloubky 50 cm, přičemž hlavní část zdi, pokračující směrem k jihu, má základovou spáru o 3,8 m hlouběji. V lomovém zdivu menšího formátu této zdi se objevují zlomky cihel 8 cm vysokých a jiné o síle 5 cm. Vnější strana této zdi, to je od západu, je hladce lícována již od 135–140 cm pod dnešní úrovní terénu. Spojovací část mělké zdi v uvedené šíři 180 cm, je zavázána do fragmentu mladší zdi při severozápadním nároží domu, kdežto naopak v napojení k hluboké zdi směřující k jihu se projevuje v horní části nezřetelná spára. Spodní část mělké zdi je s hlubokou zdí provázána. Současně je nutno upozornit na valounkové dlažby zjištěné v rostlém terénu při jíždě zdi objektu. Jde zejména o dlažbu náležející nejstarší stavební etapě domu a určenou na kótě 187,06 m, a o další souvisící s druhou stavební etapou domu, zachycenou na kótě 188,89 m.

Jižně od popsaného sklepa, který byl kdysi přízemím, byly zjištěny ještě další fragmenty zdiva, pilířového charakteru (2×2 m a $1 \times 1,50$ m). Zatím není patrný jejich vzájemný vztah a jejich funkci nelze tedy před dokončením další etapy archeologického průzkumu bezpečně vysvětlit, lze jen předpokládat, že uvedená jižní zeď spolu s těmito pilíři naznačuje možnost existence stavebního objektu, rozšiřujícího nejstarší zástavbu až k jižnímu okraji zástavby. Archeologický průzkum, jehož úkolem bude objasnit otázky, které nelze zatím bezpečně odpovědět, vyjasní zajisté i další otázku, která se vnučuje zjištěním zajímavých změn ve stratigrafii půdních vrstev v místech myšlené čáry vedoucí od zlomu hranice parcely v ulici Za Haštalem směrem k severu, navazující na zeď 65 cm silnou, 50 cm vysokou a 3 m dlouhou, vedoucí od jihovýchodního nároží nejstaršího domu směrem k východu a to právě tam, kde tato zeď končí. Zmíněná zeď navazuje svým charakterem a svým uložením na stavební změny v druhé etapě. Toto zjištění spolu s utvářením pozemku čp. 784/I v těchto místech naznačuje vymezení areálu uvnitř parcely, který se zdá patřit k nejstaršímu jádru zjištěné zástavby. K tomuto problému se ještě vrátíme v dalších odstavcích.

³ Je pravděpodobné, že fragment zborceného zdiva, kryjící částečně levé vnější ostění vchodu v hloubce asi 120 cm od dnešní úrovně, je posunutá část mělkého zdiva, které je ve svých spodních partiích v destrukci.

- raně gotický objekt
- gotické zdivo
- - - - - hypotetické vymezení parcely domu U věže
a fragmenty
- zdiva středověkého charakteru
objekt 18. a 19. století

*Polohopis gotické zástavby na parcele čp. 784/I
dle současného stavu výzkumu v měřítku 1 : 200
(Zakreslila M. Rudolfová)*

K domu čp. 784/I a jeho bezprostřednímu okolí se vztahuje celá řada archívních pramenů. Vzhledem k jejich charakteru a také k širším vztahům tohoto objektu k historické zástavbě Anežsko-Haštalské čtvrti je třeba, abychom se zabývali těmito prameny a jejich interpretací v dosud publikované odborné literatuře poněkud podrobněji, neboť nález nejstaršího domu umožňuje upřesnit dosavadní záběry. Dům čp. 784/I stojí v bezprostřední blízkosti kostela sv. Haštala a jak ještě uvidíme na textu některých archívních pramenů, které se odvolávají na tuto situaci, je to vztah velmi závažný. Kostel sv. Haštala připomíná se již v r. 1234, v souvislosti se špitálem v jeho blízkosti. Vzhledem k tomu, že k tomuto datu se hovoří o kostelu sv. Haštala jako již existujícím, lze předpokládat souhlasně se starší literaturou románský původ tohoto kostela.⁴ Nejstarší dům, zjištěný průzkumem v areálu, čp. 784/I, se dotýká svou severní obvodovou stěnou ulice Řásnovka, která tvoří hranici mezi jurisdikcí Anežského kláštera a Haštalskou čtvrtí, z toho důvodu jsou významná i některá časová zjištění týkající se Anežského kláštera.⁵ Nejstarší zmínky v archívních pramenech o domech v této oblasti sahají k roku 1353.⁶ Další, a to nepochybně nejvýznamnější zmínkou, je zpráva o domu Matěje od Věže, z roku 1359, který koupil arcibiskup Arnošt pro fakultu svobodných umění za 90 kop grošů.⁷ Pozoruhodná je též zpráva z roku 1363 o dvorci pánů ze Šternberka, který již Tomek vztahuje přímo k domu čp. 784/I. O dvoře šternberském hovoří ještě

⁴ J. Čarek, *Románská Praha*, 1947, stránka 291—292. D. Líbal, *Pražské gotické kostely*, 1946 str. 29—32.

⁵ R. 1234 — prameny doložené existence ženského kláštera na Františku, r. 1241, — listinně doložená existence minoritského kláštera na Františku. J. Joachimová, *K slohové proměně kláštera sv. Anežky, Umění*, 1966, roč. XIV, č. 3, str. 197 a 208.

⁶ W. W. Tomek, *Základy starého místopisu pražského I*, Praha 1866, stránka 198.

⁷ Tomek, *Základy* I, str. 201.

další zprávy citované Tomkem, a to z r. 1413, 1429 a 1433.⁸ Ve všech těchto zprávách se výslovně uvádí název dvůr šternberský. Tomek ještě vztahuje k domu čp. 784/I další pramenné zprávy z r. 1400 a 1401, které spojuje s tímto domem podle jejich označení „proti chóru sv. Haštala“ a podle uváděného sousedství s domem čp. 787/I.⁹ K domu U věže se vztahují další zmínky v městských knihách staroměstských z r. 1429 a 1430.¹⁰ Dům je zde u příležitosti koupě za 20 kop grošů situován proti chóru kostela sv. Haštala. Na rozdíl od zmínky z r. 1359, kdy zpráva hovoří o Matyáši od Věže jako o původním majiteli domu, je dům samotný označován názvem „ad Turrim“. Pozoruhodným archívním materiálem k našemu problému je památní kniha svatohaštalská¹¹ založená v r. 1595. Hned na prvních listech této knihy uvádějí se opisy listin, vztahujících se k domu čp. 784/I, který se stal od r. 1548 haštalskou farou. Opis listiny z r. 1378 intabulovaný v r. 1488 hovoří o daru královny Alžběty, kterým získává pan Albert ze Šternberka „domunculam illam, sitam in dicta nostra civitate cum ispius arrea“. Další opis listiny z r. 1455 uvádí postup domu pana Zdeňka ze Šternberka písaři Petříkovi z Rakovníka za jeho věrné služby těmito slovy, určujícími lokalizaci domu: „duom svuoj w Starém Miestie Prazském, proto kuru kostela swateho Hasstala, na rohu u wiezie, wedle domu Jana Soukeníka Tichawa rzeczieneho“.¹²

Nutno uvážit, že celá řada písemných pramenů, které uvádí V. V. Tomek v Základech starého místopisu pražského, je z hlediska jejich připsání k dnešním domům nebo jejich parcelám velmi problematická. Dokazuje to právě tento průzkum, který zjistil existenci objektů, o nichž Tomek nemohl vědět. Jistých úspěchů při přiřazování archívních zpráv, bylo dosaženo systematickým srovnáváním hmotných pozůstatků zástavby s písemnými zprávami, jak to provedl D. Líbal, který na parcelu čp. 784/I umístil vedle domu šternberského také známý dům U věže, situovaný Tomkem na místo dnešního čp. 808/I.¹³ Hloubkový průzkum tuto domněnku plně potvrdil. Z archívních materiálů, zejména ze záznamů v Pamětní knize svatohaštalské, vyplývá dále, že k definitivnímu sloučení obou domů došlo někdy před polovinou 15. století. Z dalších údajů o domě čp. 784/I se musíme zmínit o některých významných držitelích tohoto domu. V r. 1488 prodal Petřík z Rakovníka dům panu Jindřichovi z Plavna, míšeňskému purkrabímu. V témže roce jej získal Viktorín ze Všehrd, prokurátor komory českého království a ingrossátor zemských desek. Další změny vlastníků tohoto domu uvádí podrobně ve své publikaci K. Navrátil.¹⁴

Podle našich současných poznatků o parcele domu čp. 784/I, můžeme tedy dojít k závěru, že v západní její části, která je nápadná plošným utvářením výběžkovitého charakteru, byly zjištěny toho času nejstarší pozůstatky její zástavby. Jak z výše uvedeného popisu opírajícího se o nálezovou zprávu vyplývá, byl to jednotraktový

⁸ Tomek, Základy I, str. 198.

⁹ Tomek, Základy III, str. 235.

¹⁰ Tomek, Základy ... I, str. 201.

¹¹ Regesta maiora dioecesis Sancti Castuli založ. r. 1595, tzv. Památní kniha I, Archív hl. města Prahy.

¹² Regesta maiora ..., fol. 2.

¹³ Líbal, Uměleckohistorický a povrchový ..., str. 56, str. 348

¹⁴ K. Navrátil, Osudy kostela, fary a školy u sv. Haštala v Starém Městě pražském, v Praze 1861, str. 16.

mírně obdélný dům o rozměrech cca $10,20 \times 8,50$ m, jehož síla zdí poukazuje na typ věžovitých, izolovaně stojících domů, které byly v poslední době zjištěny pro raně gotickou zástavbu zejména na Starém Městě pražském.¹⁵ Objekt stál na rohu Řásnovky při jejím vyústění do prostoru kolem kostela sv. Haštala, k němuž se obracel svou delší stranou. Důležité je srovnání terénu, na kterém bylo vybudováno původní přízemí tohoto domu s kótami, zjištěnými při archeologickém průzkumu areálu Anežského kláštera, a s poznatky, které uvedl Quido Záruba ve své práci o geologické struktuře terénních vrstev Prahy.¹⁶ Dle výsledku průzkumu I. Borkovského¹⁷ jsou uloženy základy raně gotické kvadratury mužského kláštera na 186,44 m. Jak jsme již výše uvedli, základy námi sledovaného objektu jsou průměrně na kótě 186,07 m. To znamená, že objekt vznikl na téže terénní úrovni. Archeologický průzkum v oblasti Anežského kláštera zjistil na témže místě sterilní vrstvu na kótě 184,00 m. Ve srovnání s výsledky geologického průzkumu prof. Záruby vznikla tedy naše stavba ve vrstvě nejmladších náplav před umělým zvyšováním terénu, o kterém se zmiňuje ve své práci o dvou raně gotických domech V. Mencl¹⁸ a v další práci věnované hradu Špilberku a problému věžových odmě v Praze.¹⁹ Jestliže tedy nejstarší zmínka o mužském konventu, který tvoří nejbližší sousedství v Anežském areálu ve vztahu k našemu domu je datována 1241 a jestliže proces zvyšování úrovně probíhá dle V. Mencla²⁰ ve středu lokační činnosti v Havelském městě kolem roku 1270, poskytují tedy tyto údaje základnu pro datování nejstarší stavební etapy nově zjištěného fragmentu domu, jehož charakter jsme dříve označili za věžovitý. Úvahy o poměrně časném datování tohoto domu podporuje i několik stavebních detailů. Již dříve jsme uvedli charakteristické zdivo a jeho strukturu. Poukazujeme též na výskyt takzvané „skříňky ve zdi“, která se vyskytuje pravidelně v pražských románských a raně gotických obytných domech. Portálek v jižní zdi je zajímavý především použitím cihel, což je v gotických objektech dosti časté, a zejména jejich atypickou vazbou, spočívající v utváření jedné řady vazáků prostě vedle sebe kladených. Výskyt portálků s cihelnou archivoltou v dosti širokém časovém rozmezí neumožňuje však použít námi zjištěný portálek k přesnějšímu datování. Pokud jde o použití cihel v námi sledovaném objektu vůbec, je známý nejčasnější výskyt tohoto materiálu v nejbližším okolí Anežsko-Haštalské čtvrti, zejména na konventu ženského kláštera, kde je nápadný přechod od techniky kamenných kvádříčků k cihelnému zdivu.²¹

¹⁵ V. Mencl, Dva příspěvky k vývojovým počátkům měšťanského domu, Zprávy památkové péče, roč. XIX, Praha 1959, str. 24—29. V. Mencl, Hrad Špilberk a jeho stavební typ, Zprávy památkové péče, roč. 24, Praha 1964, str. 102—114. (Dále již ZPP). Muk Jan ml., Příspěvek k poznání památkové hodnoty Havelského města v Praze, ZPP, roč. 24, Praha 1964, str. 65—72. Milan Pavlík, Příspěvek k řešení otázky rekonstrukce bloků historického jádra Prahy, ZPP, roč. 24, Praha 1964, str. 75—82. Alžběta Birnbaumová, Tyršův dům v Praze, Poklady národního umění, sv. 100—101, Praha 1948, str. 7 a 39.

¹⁶ Quido Záruba, Geologický podklad a základové poměry vnitřní Prahy, Geotechnika, sv. 5, Praha 1948, tab. 17 a 16.

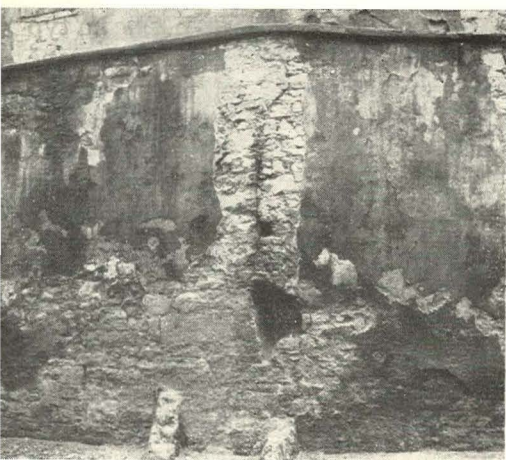
¹⁷ Za laskavé sdělení děkujeme dr. I. Borkovskému.

¹⁸ Mencl, Dva příspěvky str. 28—29.

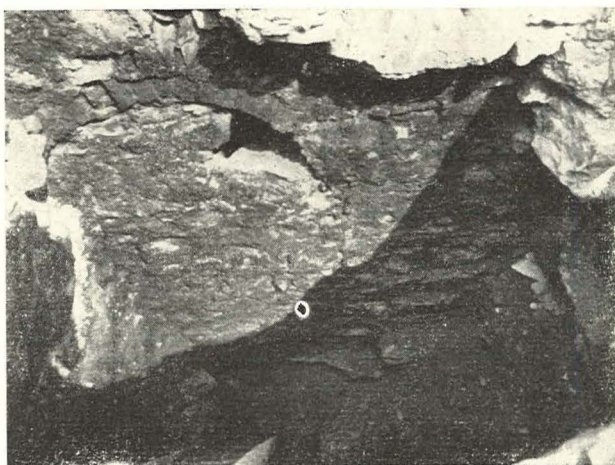
¹⁹ Mencl, Hrad Špilberk ..., str. 113.

²⁰ viz. pozn. 19.

²¹ Dle laskavého sdělení inž. arch. J. Hyzlera, vedoucího stavebně-historického průzkumu Anežského kláštera.

*Pohled na zjištěné nároží severní obvodové zdi
raně gotického objektu z ulice Řásnovka*

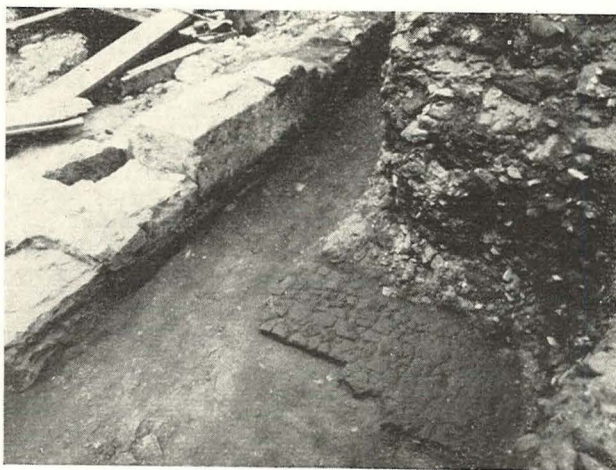

*Vchod do raně gotické prostory od jihu,
vpravo nahoře části nástavby druhé stavební etapy*

*Část původní podlahy z keramických dlaždic
nad jižní částí raně gotického domu.
Na levé části snímku jsou patrné zbytky
ohradní zdi z 18. století s odvětrací šachtou
nad západním oknem (Snímky J. Janatkové)*

*Severní stěna gotické prostory s nikou,
nosným pasem a částečně zachyceným
vyústěním kanálku v severovýchodním rohu
místnosti (Snímek J. Jirouškové)*

Raně gotický dům věžovitého charakteru, zjištěný záchranným výzkumem v západní části parcely čp. 784/I, patří do širší skupiny věžových domů, které byly nedávno zjištěny a publikovány, a které je třeba rozdělit do několika skupin. Jestliže na tomto místě pomineme jednotraktové paláce se starší věží po jejich boku, které jsou typické pro centrum Havelského města, a věžové domy monumentálního charakteru, které vyrůstají z poměrně velkého téměř čtvercového půdorysu a udivují svou monumentalitou a dominantní polohou na nárožích hlavních komunikací,²² patří námi sledovaný dům do skupiny domů s rozlehlým městištěm, které svou výměrou přesahuje obvyklou rozlohu měšťanského domu. Z těchto domů je třeba uvést například stavební jádro budoucího Michnovského paláce na Újezdě, který publikovala v r. 1948 A. Birnbau-mová.²³ Sem patří také například jádra domu čp. 350/I a čp. 309/I, která jsou součástí rozlehlých parcel bloku při ul. na Perštýně.²⁴ Zvlášť zajímavý je pro nás dům zjištěný V. Menclem v Kolíně n. Labem, Karlova ul. čp. 27. Jestliže srovnáváme tyto domy, dojdeme k závěru, že některé z nich se blíží svou stavební dispozicí a svým umístěním uvnitř vlastní parcely i v širší situaci, námi zkoumanému objektu. Dům v parcele čp. 350/I na Perštýně a také dům kolínský se shodují svým mírně obdélným půdorysem a zaklenutím valenou klenbou, která u kolínského domu není zachována. U čp. 350/I můžeme analogii dovést až k takovým detailům, jako jsou výseče v klenbě při bočních stěnách a situování vchodu v čelní zdi. Dalším analogickým detailem jsou pravoúhlé prohlubně takzvaných „skříněk ve zdi“, rovněž umístěné v čelních zdech. U kolínského domu můžeme upozornit i na shody v dalším stavebním vývoji, neboť i tu došlo k druhé stavební etapě po zvýšení terénu a k rozšíření terénu přístavbou. Dům, který tvoří jádro Michnovského paláce, dnes Tyršova domu na Újezdě, liší se sice svou vnitřní dispozicí náročněji rozčleněnou, na druhé straně však umístění objektu k hranici parcely a jeho věžovitý charakter přibližují se našemu domu na Řásnovce. Raně gotický dům čp. 309/I vykazuje pak nejvíce odlišností především svým čtvercovým půdorysem malých rozměrů, který se blíží spíše věži než věžovitému domu a nadto je umístěn uprostřed rozlehlé parcely. Lze tedy přijmout závěr, že nově zjištěný věžovitý dům čp. 784/I, vznikl v době kolem poloviny 13. století. Pokud jde o druhou etapu výstavby tohoto domu, nemůžeme k časovému zařazení použít zjištěných zbytků zdíva, které je možno datovat toliko relativně jako mladší etapy první a které se liší výskytem zlomků cihel. Za datovací pomůcku lze využít zejména skutečnosti, že tato etapa proběhla po zvýšení terénu, jak jsme již výše uvedli, a dlaždice o rozměrech 20 × 20 × 4,5 cm včetně cihel 16—17 × 5 × 25,5—26 cm, zjištěné in situ jednak uvnitř pravoúhlého přístavku, jednak ve fragmentu podlahy v jižní části budovy nad sklepem. Cihly a dlaždice těchto rozměrů se vyskytují v oblasti Anežského kláštera a datují se do 14. století.²⁵ Je třeba ovšem ještě se zmínit o nálezech v terénu při objektu, které snad poskytnou aspoň částečně oporu pro datování mladší etapy. Je to zejména opukový fragment žebra drobných rozměrů téhož profilu, který se vyskytuje v sakristii kostela

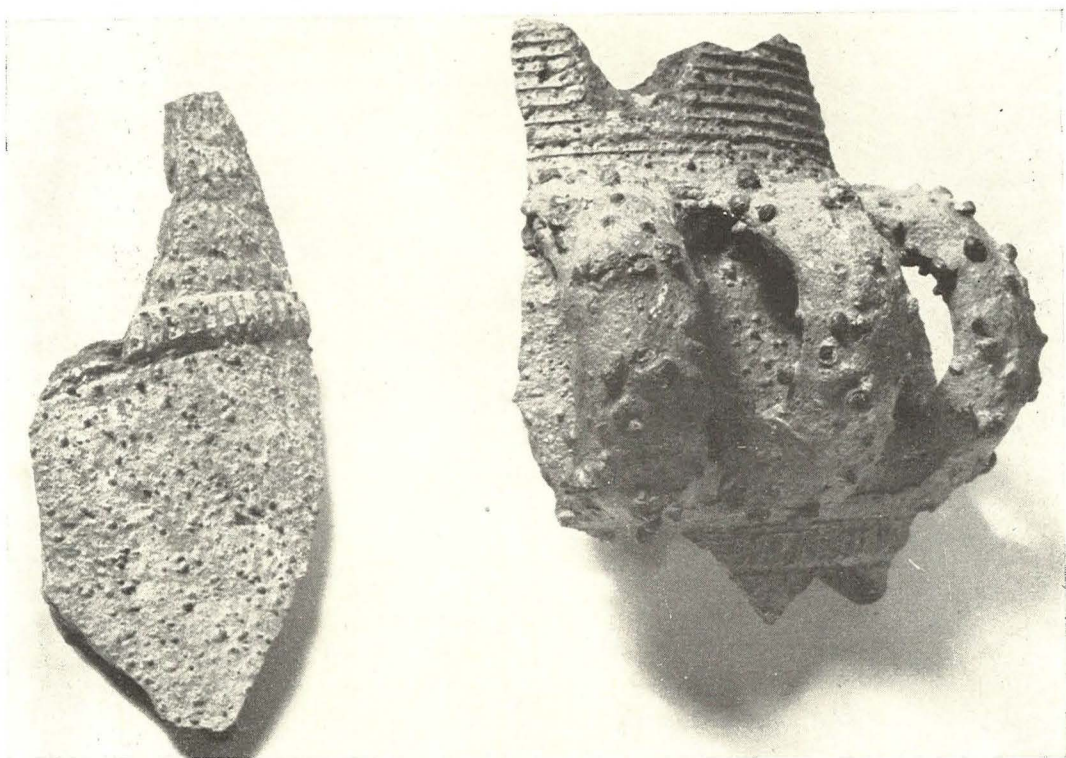
²² Např. věžové domy čp. 605/I a 548/I.

²³ Birnbau-mová, Tyršův dům ..., str. 7 a 39.

²⁴ Pavlík, Příspěvek ..., str. 75—82.

²⁵ Dle laskavého sdělení inž. arch. J. Hyzlery.

D. Líbal, Pražské gotické kostely, Praha 1946, str. 18.

Zlomky loštického poháru (Snímky J. Jiroušková)

sv. Jakuba v Praze 1, pocházející z první poloviny 14. století.²⁶ Neméně závažný je fragment loštického poháru s oušky,²⁷ nalezený právě tak jako výše uvedený fragment žebra ve vrstvách rozrušených mladšími stavebními zásahy. Oba tyto skromné zlomky dokazují svou ušlechtilostí a náročností, že objekt byl využíván majetnějšími vrstvami, že nejde o bezvýznamnou budovu, což dokazují ostatně významní držitelé tohoto objektu. Je třeba ovšem uvést, že bohatý nálezový materiál zejména střepový není dosud zpracován a že výsledky jeho rozboru, mohou ještě upřesnit datování objektu.²⁸

Otázky spojené se stavebním vývojem objektů ve středověku na dnešní parcele domu čp. 784/I jsou ovšem mnohem širší než mohl postihnout hloubkový průzkum, o jehož

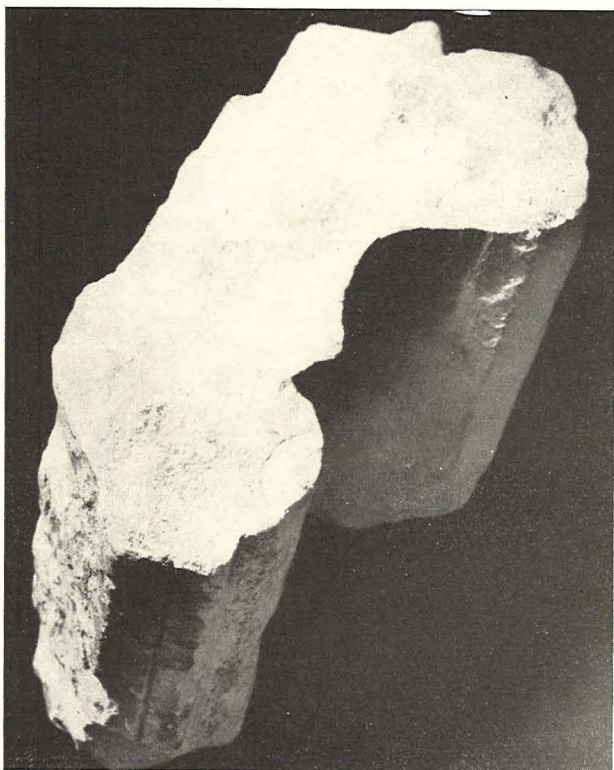
²⁶ V. Mencl, Tvary klenebních žeber v české gotické architektuře, ZPP, roč. XI a XII, str. 275, tab. VI.

²⁷ Z. Drobná, Loštické poháry. K otázce jejich datování a slohového zařazení, Český lid, 44, 1957, str. 98—107.

²⁸ V. Scheufler, Tvrdé kameniny v české lidové kultuře, Český lid, 51, 1964, str. 348—357.

²⁸ Keramický střepový materiál zpracovává pracovnice Pražského střediska státní pam. péče prom. hist. E. Janská.

*Fragment žebra nalezeného
v narušeném terénu
při západní obvodní zdi objektu*

výsledcích jsme podali zprávu. Již před průzkumem bylo známo díky poznatkům D. Líbala, že v nejsevernější části zástavby objektu čp. 784/I je zachován v suterénu velký gotický sklep, zaklenutý typickou valenou klenbou, jejíž vrcholnice probíhá mezi západním a východním čelem. Také písemné prameny naznačují, že zástavba tohoto areálu ve středověku byla složitější a rozsáhlejší. Z písemných pramenů sem lze vztáhnout zmínky o šternberském dvorci, které vyvolávají celou řadu otázek a které ještě dnes nemůžeme zcela plně zodpovědět. Zdá se být nejpravděpodobnější názor D. Líbala, že areál domu Matyáše od Věže a dvorec šternberský byly již v druhé čtvrtině 15. století sloučeny v jeden celek, jak vysvítá ze záznamu v pamětní knize stavohaštalské v r. 1455 (výše uvedeno). Ověření správnosti těchto předpokladů a vymezení vzájemných vztahů domu Matyáše od Věže k šternberskému dvorci, případně s dalšími objekty v tomto areálu, může vyřešit jedině archeologický průzkum nezastavěných ploch parcely čp. 784/I a ul. Za Haštalem, zejména v její rozšířené slepé části.

Uvedená zjištění pozůstatků středověké zástavby na parcele domu čp. 784/I otevírají několik závažných otázek v souvislosti s urbanistickými vztahy Anežsko-Haštalské čtvrti a vyžadují zrekapitulovat dosavadní poznatky. V odborné literatuře se pokládá dnešní ulice Řásnovka, jejíž vyústění do prostoru kolem kostela sv. Haštala vymezuje významným způsobem výše popsany nejstarší dům věžového typu, za důležitou komu-

nikaci románskou.²⁹ Jižně od parcely domu čp. 784/I a také kostela sv. Haštala vede Haštalská ulice, která podle zjištění V. Lorence, je částí trasy dálkové románské komunikace, vedoucí od brodu bubenského k brodu malostranskému.³⁰ Stáří a význam této komunikace právem kladené V. Lorencem do období 11. — pol. 12. století, prokazují sídlištní jádra, která na tuto komunikaci navazují od novoměstských dvorců s Újezdem sv. Klimenta včetně Újezdu³¹ za sv. Haštem až po židovské osady a dvorec sv. Valentina. Jestliže význam a funkce této dálkové komunikace byly již prokázány,³² je třeba položit si otázku, jaká byla funkce ulice Řásnovky a odkud a kam vedla. Tato ulička nepochybně vedla k bráně u kostela sv. Františka (porta circa S. Franciscum)³³ a v roce 1365 byla nazývána po židovce Sláviče a tento název je v užívání ještě v prvním desetiletí 15. století.³⁴ Její zástavbu tvořily jak podle Tomka, tak i podle kritických zjištění D. Líbala, dvorce, z nichž je možno jmenovat „dvůr židovský vedle Slávičky Židovky“ (1365), dvůr Chotkovský roku 1353 patřící písaři zemskému Štěpánovi z Tetína a o rok později bohatému měšťanovi Ondřeji Štukovi. Dalším dvorcem je dvůr pánů ze Šternberka, který stál na parcele domu čp. 784/I. Četné jsou však také zmínky o drobných domcích a chatrčích chudiny. Nápadná je celková trasa dnešní Řásnovky, kdysi uličky u Slávičky. Vede nejprve k severu, přičemž si musíme odmyslet k západu vypjatý oblouk dnešní uliční čáry, který je výsledkem poměrně nedávné stavební činnosti v 18. stol. na parcele čp. 784. Nutno vycházet z linie, která logicky navazuje na uliční čáru domů čp. 787/I a 754/I, kryjící se s jejich středověkým jádrem. Ulička za domem nejstarší etapy zástavby parcely čp. 784/I naráží na parcelu domu čp. 783/I, který patří, jak prokázali J. Joachimová a D. Líbal, k původnímu areálu mužského kláštera sv. Františka, uhýbá se k východu a znovu pokračuje podél raně gotického jádra domu čp. 783/I, postaveného s použitím zbytků konventu mužského kláštera v poslední čtvrti 16. století³⁵, k severu a začíná se odklánět obloukem směrem k bráně za sv. Františkem. Tato brána nenavazuje na žádnou vnější komunikaci dálkového typu. Z Jüttnerova plánu je patrné, že dnešní Řásnovka zajišťovala přístup k řece, neboť od ulice Kozí (na plánu Dolní Kozí ulice) až k těmto místům se položil do cesty rozsáhlý areál Anežského kláštera a jeho zahrad. Tím lze vysvětlit odklon uličky obloukem k severovýchodu. Nápadná je však uliční čára, kterou vytváří přízemí nejstaršího věžového domu v západní části parcely čp. 784/I, gotické zdivo dnešních klepů v domě čp. 754/I. Uvědomíme-li si situaci dnešních suterénů v domě čp. 782/I a 810/I, které mají mezi sebou úzkou prostor, do níž z obou stran vedou z těchto prostor portálky dodatečně zazděné, vnucuje se myšlenka, že trasa komunikace, vymezená na východě uliční čarou středověkých jader domů čp. 754/I, 784/I, vedla směrem k řece přes areál Anež-

²⁹ Dr. J. Joachimová, dr. D. Líbal, Na troskách mužského kláštera Na Františku, Sborník Klubu za starou Prahu za rok 1956, str. 25. Líbal, Uměleckohistorický a povrchový ..., str. 85.

³⁰ V. Lorenc, Nové Město pražské, Sborník Klubu ... za rok 1959, str. 9—47.

³¹ W. W. Tomek, Dějepis města Prahy II, Praha 1871, str. 207.

³² Pinkasova škola. Památník minulosti a našich dnů. Zpracoval kolektiv vědeckých pracovníků Státního židovského musea, řídí dr. Hana Volavková, 1954, str. 12.

³³ Tomek, Dějepis ... I, Praha 1855, str. 215.

³⁴ Tomek, Dějepis ... II, Praha 1871, str. 208.

Tomek, Základy ... I, str. 198—199.

³⁵ Dr. J. Joachimová, dr. D. Líbal, Na troskách... Sborník Klubu za rok 1956, str. 25.

ského kláštera, který by tedy musil být vytyčen po trasování této komunikace. Zdá se však pravděpodobnější výklad, že ulice u Slávičky neboli dnešní Řásnovka, se vyhýbá raně gotickému domu v západní části čp. 784/I a též klášternímu areálu a současně respektuje již hradební bránu za sv. Františkem a je tedy mladší než staroměstské opevnění. Při rozboru dosavadních poznatků o urbanistických vztazích Anežsko-Haštalské čtvrti v souvislosti s nálezem raně gotického domu v západní části parcely čp. 784, je možno dojít ještě k některým zajímavým poznatkům. Již V. Lorenc upozorňuje ve své práci o Novém Městě³⁶ na charakter osídlení kolem sv. Klimenta s dvorci a v té souvislosti na místní označení k roku 1379 „ugest retro sanctum elementem in Porzicz“. Název Újezd klade Tomek také do ulice Haštalské, a to do té části, která se na jejím konci obrací k severu a pak opět k východu do Hradební ulice. Předpokládáme-li románský původ obou kostelů, v jejichž blízkosti se vyskytuje toto označení v Praze tak časté (Újezd na Malé Straně, Újezd sv. Martina), je nápadná jejich vzájemná vzdálenost cca 310 m, (což se rovná 2 honům)³⁷ která je totožná se vzdáleností kostela sv. Klimenta od kostela sv. Petra. Na západ pak po trase dálkové cesty od bubenského brodu k brodu svatovaleutinskému se tyto vzdálenosti opakují v intervalech vymezených starou židovskou školou a Pinkasovou školou. Lze tedy předpokládat, že kostel sv. Haštala, k němuž měla podací právo česká královna³⁸ právě tak jako u kostela sv. Petra na Poříčí, byl středem pozemků, z nichž severní část byla vydělena pro vybudování kláštera bl. Anežky. Není také jisté náhodou, že jak u kostela sv. Haštala, tak o málo později i u kostela sv. Petra na Poříčí, byl situován Anežčin špitál, dříve než se trvale usídlil u pražského mostu. Navíc rysují se zatím nezřetelně jisté zákonitosti v rozložení starého osídlení Prahy.

Oblast kolem sv. Haštala, která teprve po založení Nového Města ztratila definitivně svůj někdejší význam a důležitost, pokleslý již přerušením dálkové cesty Klimentská ul. — Haštalská ul. — Široká ul. hradbami Starého Města, je ještě dlouho charakterizována typickými dvorci, k nimž patří především dvorec pánů ze Šternberka. Význam této oblasti naznačuje i držba námi objeveného domu Matyášem od Věže, který byl členem rodu Velflovičů, nejmocnějšího a nejstaršího patricijského rodu pražského. Měšťanům z tohoto rodu, kteří nesli přízvisko od Věže, patřily domy situované téměř vždy na klíčových místech, ovládajících přístupy do jádra Starého Města. Již Tomek uvádí dům čp. 587/I ovládající vstup na Nové tržiště u sv. Havla od branky, která se v roce 1310 nazývá branou Mikuláše od Věže.³⁹ Jiným domem, a jak soudí V. Mencl dokonce rodovým, který zaujímal klíčové postavení na nároží ulice vedoucí k svatohavelské bráně, je dům čp. 403/I, který si zachoval svou věž.⁴⁰ Další dům v majetku Mikuláše od Věže stál nedaleko kostela sv. Mikuláše, v němž se skládaly přísahy měšťanů. Mikulášský kostel byl ve sféře zájmů opozičního rodu Olbramoviců a dům byl v klíčové pozici i vzhledem ke komunikaci, která spojovala staroměstské tržiště s valentinským brodem. Zaujímání strategických pozic v komunikační síti, domy věžovitého typu v dvorcových

³⁶ Lorenc, Nové Město pražské..., Sborník Klubu..., za rok 1959, str. 27.

³⁷ A. Sedláček, Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách, v Praze 1923. str. 18.

³⁸ Tomek, Dějepis ... II, Praha 1871, str. 207.

³⁹ Tomek, Dějepis ... I, Praha 1855, str. 215, 292.

⁴⁰ Mencl, Hrad Špilberk ..., str. 11.

Detail Jüttnerova plánu Prahy z let 1811—15 (Snímek J. Jiroušková)

areálech, případně domy s věží jsou odrazem společenských poměrů v Praze ve 13. a ještě v první polovině 14. století. Stačí připomenout opatření Václava II. z roku 1287, o kterém se zmiňuje Tomek⁴¹ nebo příměří učiněné v roce 1346 mezi Matějem od Věže (týmž, který o 13 let později prodal Arnoštu z Pardubic svůj dům proti chóru sv. Haštala pro studenty fakulty svobodných nauk) a jinými 4 měšťany až do příjezdu krále a 14 dní potom.⁴² Lze tedy konstatovat, že počínaje polovinou 14. století, a zejména po husitských válkách, čím dále tím více se stupňuje pauperizace Anežsko-Haštalské

⁴¹ Tomek, Dějepis ... I, Praha 1855, str. 268—9.

⁴² Tomek, Dějepis ... I, Praha 1855, str. 279.

čtvrti, k jejíž výrazné přestavbě dochází již v 16. stol., a zejména po požáru v r. 1689, kdy celá oblast doznává podstatných změn vůči předchozímu stavu, což velmi ztěžuje interpretaci archívních pramenů vzhledem k dnešnímu stavu domů a jejich pozemků.

Oblast Anežsko-Haštalské čtvrti byla tedy po husitských válkách postižena několikrát destrukcemi, které vyplývají z archívních zpráv o budování nových domů na pozemcích získaných parcelací Anežského kláštera.⁴³ Na druhé straně ovšem je třeba konstatovat, že šternberský dvorec sloučený pravděpodobně již předtím s domem Matyáše od Věže je ještě koncem 15. století v rukou poměrně významných držitelů, z nichž jsme již výše uvedli zejména Jindřicha z Plavna a Viktorína ze Všehrd. V r. 1548 předsdluje sem haštalská fara.⁴⁴ Od r. 1624 je dům pronajímán záduším svatohaštalským a v r. 1713 prodán panu Evženu Ervéni ze Schönerben. Vztah k záduší však zůstává vyjádřen ročním poplatkem 2 kop či dvou zlatých a dvaceti krejcarů. Důkazem správnosti vztahu výše uvedených archívních materiálů je skutečnost, že závislost vyjádřená stejným ročním poplatkem se uchovává ještě v r. 1861, kdy se o ní zmiňuje K. Navrátil.⁴⁵

Významným časovým mezníkem je s největší pravděpodobností r. 1689, kdy celá Anežsko-Haštalská oblast byla nejtěžším způsobem postižena požárem, založeným francouzskými paliči.⁴⁶ Na škody tímto požárem způsobené navazuje stavební činnost, kterou můžeme sledovat pro tuto dobu v pramenech písemných i ikonografických. Vizitační tabula z r. 1726 zachycuje dům čp. 784/I jako dvouposchodový, částečně ještě ve stavbě a zčásti nevystavěný.⁴⁷ Důležitým dokumentačním materiálem je panoráma Daniela Hubera z r. 1769. Je na něm vidět parcela čp. 784, která souhlasí v podstatě již s dnešním rozsahem s tím rozdílem, že obvodová zeď nevytváří do náměstí vypjatý oblouk, nýbrž přímou uliční čáru. Zástavba zachycená Huberem, představuje dvoukřídlý dům na půdorysu dvou mírně rozevřených ramen úhlu v severní části parcely. Zbývající část parcely zaujímá ohrazená zahrada se stromy a keři částečně zakrývajících budovy, takže přízemí domu není zřetelné. Pod delším severním křídlem je na Huberově panorámatu patrný zajímavý nápis „Caserne“. Panoráma tedy zachycuje severní část dodnes zachované budovy, která je dvoupatrová, dvojkřídlá a jejíž výstavba, jak plyne z textu vizitační tabule,⁴⁸ probíhala někdy na počátku 18. století. V té době je třeba považovat středověkou zástavbu v jihozápadní části parcely již za zcela zaniklou, neboť se neuplatňuje viditelně nad povrchem. Zanikla s největší pravděpodobností při požáru v r. 1689. Toto zjištění potvrzují i výsledky hloubkového průzkumu, které zjistily výše popsanou degradaci původního přízemního prostoru raně gotického domu na součást žumpy.⁴⁹ Pozůstatky severní obvodové zdi byly v této době použity k vybudování

⁴³ Joachimová, Líbal, Na troskách ..., str. 21.

⁴⁴ K. Navrátil, Osudy kostela ..., str. 16, Památní kniha I, fol. 6.

⁴⁶ K. Navrátil, Osudy kostela ..., str. 17.

⁴⁷ Líbal, Uměleckohistorický a povrchový ..., str. 66. Navrátil, Osudy kostela ..., str. 25.

⁴⁸ D. Líbal, Dokumentace Prahy, Staré Město, Anežsko-haštalská čtvrť v Praze 1960, str. 2–4.

⁴⁹ Líbal, Dokumentace Prahy ..., str. 2.

⁴⁹ Vybráním studny, přiléhající k severovýchodní stěně objektu bylo zjištěno, že kanálek, jehož vyústění jsme odkryli v severovýchodním rohu sklepní prostory, vychází ze studně. Další kanálek, rovněž vydlážděný dlaždicemi a s cihlovým záklenkem ústí do studny poněkud výše, se spádem od

ohradní zdi. Na starší gotické zdivo navázala průzkumem zjištěná ohradní zeď, směřující od severozápadního nároží západního domu a respektující směr zdi druhé etapy výstavby středověkého domu a překrývající půdorys zachované raně gotické prostory. Je příznačné, že tato zeď nerespektuje původní stavbu a naopak se snaží o vyrovnání přímkou ohradní zdi vzhledem k náměstí, bez hlubšího zájmu o stabilitu nižších stavebních konstrukcí. Typické zaoblení stavební čáry do náměstí proti kostelu sv. Haštala je tedy výsledkem ještě mladších stavebních úprav, jimiž se stavba rozšiřuje do náměstí. Postupné další rozšiřování zástavby pozemku vysvítá z Hergetova plánu z let 1790—92.⁵⁰ Z tohoto plánu je také patrné, že před r. 1790 vznikl také další nový objekt, který již vůbec nerespektuje středověké stavební konstrukce pod terénem a který vytváří onu příznačnou zaoblenou uliční čáru parcely, kterou známe podle dochovaného stavu. V téže době jsou pozůstatky středověkých budov již zcela mimo jakoukoliv funkci.

Tento vývoj potvrzuje také celá řada sond v nejmladších stavebních etapách budov, které s ohledem na neustále se snižující význam pauperitní zástavby již dále podrobněji nerozvádíme. Na počátku 19. století byla podle plánů stav. Zelenky vybudována doplňující křídla podle náměstí a podél ulic Za Haštalem, takže dům měl již dnešní půdorysný rozsah. Provedení stavby bylo po stránce architektonické zcela nenáročné a stavební konstrukce, jak průzkum ukázal, chatrné a nekvalitní. Pod omítkami vnějšího pláště budov byly zjištěny zaomítnuté vjezdy. Kromě popsaného již vjezdu s rovným překladem, proraženého ve zdivu středověkého objektu, vedly do dvora ještě další tři vjezdy. Jejich existence byla asi vynucena poměry komunikací kolem domu čp. 784/I a pocházejí z doby od počátku 18. století až do počátku 19. století. Do doby demolice zachovaný vchod je možno časově zařadit do úprav po r. 1800. Vjezd z náměstíčka ulice Za Haštalem vznikl pravděpodobně v souvislosti s výstavbou dalších objektů v 2. polovině 19. století (truhlářská dílna a s ní souběžná kůlna s přístavkem). Existence staršího vjezdu v těchto místech není zatím ničím doložena. Zbývá se ještě zmínit o nálezu hrázdného zdiva na části objektu, který vytváří pravoúhlý zálohm v ulici Řásnovka. Tato technika zjištěná v 1. patře na těchto místech byla také zřejmou příčinou, že postupný proces rozrušování budovy začal právě zde.⁵¹

Zbývá nám ještě naznačit budoucnost této zajímavé části Starého Města pražského. Zástavba, která zanikla demolicí, měla velký význam nejenom z hlediska historického a dokumentačního, ale její význam spočíval také v hodnotě urbanistické. To se nejlépe prokázalo, když došlo ke skutečnému stržení poměrně mladého zakřiveného západního křídla, které přes všechnu jednoduchost, skromnost ba chudobu, vytvářelo svojí pito-

severu. Narušení zdiva studny v blízkosti kanálků nepochybně svědčí o druhotných úpravách. Osm a půl metru hluboká studna byla naplněna navážkou různého charakteru s převažujícím vrstvami humusu. Na dně byl odkryt pramen. Původní studna byla tedy využita jako sedimentačně kalová jámka s přepadem do sklepních prostor. V souvislosti s tímto využitím byly nepochybně provedeny úpravy raně gotické prostory, již výše popsané. Jde o novou klenbu v severní části prostory, dělicí příčku, a opravy kamenné klenby i o šachtovitý otvor v západním okně, určený k odvětrávání prostory. Dle rozměru cihel a dlaždic, zde použitých je možno tyto úpravy zařadit do 1. pol. 18. stol., a uvést je v souvislost s novou výstavbou v severní části parcely. Ke konci 18. stol. se přes středověký objekt staví další trakt budovy a sklepy jsou již mimo jakoukoli funkci a zapomenuty.

⁵⁰ Hergetův plán z let 1790—92, Archiv hlavního města Prahy, inv. č. 1.

⁵¹ Viz poznámka 1.

reskností typické prostředí, které literární formou se všemi jeho negativními i pozitivními prvky zachytil ve své knize Pražské tajemství Géza Včelička. Toto křídlo zakrývalo také nepříznivé pohledy na bloky nových domů, vzniklých na základě necitlivé parcelace západně od Revoluční třídy. Pokyny Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody pro projektanta musily vycházet z požadavku zachovat maximálně všechny památkové hodnoty především složitý a typický půdorys parcely, udržet, případně využít všechny cenné pozůstatky historické zástavby, k nimž patří středověké zbytky domů, kterými jsme se zabývali a v neposlední řadě obnovit prostorové a hmotové vztahy mezi kostelem sv. Haštala přílehlou historickou zástavbou a nezhoršit působení novostaveb východně od objektu čp. 784/I. Tento poslední úkol ovšem je mnohem širší, neboť vyplývá z regenerace celého bloku vymezeného Haštalským náměstím, Řásnovkou a Haštalskou ulicí. Tento úkol je velmi pečlivě sledován pracovníky památkové péče, Ústavu hlavního architekta, Státního ústavu pro rekonstrukce a Generálního investora. Problémy výše uvedené jsou velmi složité a rozsáhlé. Omezíme se proto na tomto místě toliko na řešení nové zástavby na parcele domu čp. 784, které je třeba považovat za klíčové. Bylo rozhodnuto vybudovat na rozsáhlém pozemku našeho objektu dětské jesle pro 35 dětí. Studie k projektu byla objednána u Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Tato studie zachovává raně gotický dům v suterénu novostavby, právě tak zůstává zachován již dříve známý gotický sklep v nejsevernějším křídle, jeho mladší podlaží však snáší, čímž vytváří předpoklady pro ozdravení a zachování domu čp. 781/I, který je významnou urbanistickou součástí ulice Řásnovka. Studie respektuje konfiguraci střech a uliční čáru. Severozápadní křídlo do ulice Řásnovka se snižuje o jedno patro a tím se odstraňují následky dnešního převýšení. Jinak se objevuje v plné míře hmota západní části parcely (i nad částí raně gotického domu), přičemž nejmladší části objektu při ulici Za Haštalem jsou nahrazeny ohradní zdí, jejíž koruna dosahuje výše prvního patra okolní zástavby. Tímto řešením se přibližně obnovují hmotové vztahy tak, jak je známe z plánového a ikonografického materiálu z doby kolem r. 1800, a zahrada znovu zaujímá svou bývalou rozlohu. Doufáme, že nezastavěná plocha zahrady vydá po archeologickém průzkumu ještě další poznatky o počátcích urbanistického vývoje historické Prahy.